

BUITEN

5^E JAARGANG N^O. 20.

ZATERDAG 20 MEI 1911.

DE ST. QUIRINUSKERK TE HALSTEREN (N.-B.)

Het Bureau ter bewaring van Monumenten van Geschiedenis en Kunst heeft plannen in bewerking dit kerkgebouw met Rijkssubsidie te restaureren en alzoo dit 14e-eeuwse monument aan de hand des sloopers te onttrekken.

INHOUD:

VRIENDSCHAP ONDER DE DIEREN, DOOR P. FRANSEN JZN. BLZ. 230	
DE ST. QUIRINUSKERK TE HALSTEREN, GEÏLL. BLZ. 229 EN 231	
WAGNER'S HONDEN	BLZ. 231
'N MOOI VELUWSCH DORP, DOOR A. B. WIGMAN, GEÏLL. „	232
DE STEINHAAG BIJ SEVENUM, DOOR A. F. VAN BEUR-	
DEN, GEÏLLUSTREERD.	„ 234
VAN DE ZWITSERSCHE MEREN, II, DOOR H. V. D. MAN-	
DERE, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 235—237
LANGS DIJKEN EN WEGEN, DOOR J. VIJVERBERG, GEÏLL. BLZ. 238	
DE EGEL, DOOR P. N. BROUNS, GEÏLLUSTREERD „	239

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Alle kopij ook die met illustraties, zoomede afzonderlijke illustraties (fotografieën, teekeningen, enz.), gelieve men te zenden aan de redactie, Rokin 74-76, Amsterdam. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdelijk aait blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Stbl. No. 214.

VRIENDSCHAP ONDER DE DIEREN.

AANGEZIEN de vriendschap tusschen David en Jonathan ons voortdurend tot navolging wordt voorgesteld, moet men wel tot de conclusie komen, dat er op de levensmarkt nogal aardig wat wordt aangeboden van minder kwaliteit. En werkelijk is zulks het geval. Oprechte vriendschap is al een bijzonder schaarsch artikel, als men het op den keper beschouwt. Dikwijls is zij niets als schijn en wordt zij gebruikt als masker om een koud egoïsme aan het oog der wereld te onttrekken. In dat opzicht staat de mensch al weinig boven het dier; want ook in de dierenwereld blijkt het, dat de vriendschap, die men meent te ontdekken tusschen de eene soort en de andere, louter eigenbelang is. Wij willen dat met een paar voorbeelden duidelijk maken. Van algemeene bekendheid is het, dat honden en katten nu eenmaal niet bij elkaar passen, ze kunnen niet met elkaar overweg. Toch ziet men een enkele maal, dat ze, in hetzelfde huis wonende, heel familiaar met elkaar omgaan. Ze spelen met elkaar, eten uit hetzelfde bakje, slapen in hetzelfde mandje en leven heelemaal niet als hond en kat. Integendeel, ze schijnen de beste vrienden van de wereld te zijn. Waarom? De ondervinding heeft hun geleerd, dat ze een goed kosthuis hebben, waar de tafel overvloedig, de slaapplea's ruim is, en waar alles verkregen kan worden, wat een fatsoenlijk dier toekomt. Doch komt eens de tijd aan, dat Schraalhans keukenmeester is en de armoe binnentreedt, o, jéminé, dan worden de bordjes verhangen en de twee vrienden veranderen in geslagen vijanden, die elkaar om elk brokje te lijf gaan; want als vriendschap verandert in haat, wordt zij een groot kwaad.

Daar heb je, om een ander voorbeeld te noemen, nu onzen vroolijken deugniet, den spreeuw. Met de meeste vogels leeft hij op voet van oorlog en met andere dieren bemoeit hij zich heelemaal niet. Alleen met koeien en schapen maakt hij een uitzondering. 't Is niet uit haat of uit nijd, zooals 't spreekwoord zegt, maar uit eigen profijt. Voor zich en zijne gulzige jongen heeft hij nogal wat insecten noodig. Om die in vollen overvloed te kunnen bemachtigen, huppelt hij op en over den rug dier dieren, die 't hem in 't minst niet lastig maken, wetende, dat vriend spreeuw hen van een groot ongemak verlost. Zoo worden beide door de vriendschap gebaat.

Niet minder verdienstelijk maakt zich zijn broertje de buffelpikker in Afrika jegens rundvee, kameelen, paarden, antilopen, neushoorns en andere zoogdieren. In gezelschappen van zes à acht stuks volgen de buffelpickers de kudde dezer dieren, zetten zich op hun rug neer en bevrijden hen van de horzellarven, die zich onder en van de bloedzuigende teeken, die zich in de huid gevestigd hebben. Vluc en levendig als ze zijn, klauteren ze bij hun vrienden op als spechten in een boom. Zij houden zich vast aan den buik, marcheeren langs flank en kop, zetten zich op den neus, pikken vliegen en dazen van het vel en pluizen de maden uit de

opengeprikte huid weg. Vooral dieren met geopende wonden worden ijverig door hen bezocht. Nooit zal de patiënt, dien ze onder handen hebben, zich tegen hen verzetten, of ze verjagen. Alleen de dieren, welke nog geen kennis gemaakt hebben met de weldaden van de buffelpickers, gaan geweldig te keer, wanneer zij met een bezoek van dergelijk gezelschap vereerd worden. Langzamerhand echter ondervinden ook zij, hoeveel de vriendschap van deze vogels waard is. Terwijl de buffelpikker dus bevriend is met alle groote zoogdieren, schuwt hij den mensch als zijn vijand. Bij diens nadering klimt het geheele gezelschap op den rug van het dier, om voorzichtig al de bewegingen van den vijand na te gaan en bij het ontstaan van gevaar ijlings de vlucht te nemen.

In Afrika en bijzonder in Egypte leeft de mooie, groote, helderwitte koereiger, welke door sommige geleerden voor den ibis der oude Egyptenaren wordt gehouden. Hij is voor menschen in het minst niet bevreesd, en leeft vrij en frank te midden van de spelende kinderen in de dorpen. Hij heeft innige vriendschap gesloten met buffels en olifanten, met wie hij zich allerlei vrijheden veroorlooft. Zij laten zich die goedmoedig welgevallen, daar ze bij ervaring weten, dat hij ze tegen alle kwellende insecten beveeligt, die hij regelrecht naar zijn maag in gevangenschap zendt. Een alleraardigst gezicht moet 't opleveren een buffel met een aantal dezer vogels op den rug te zien rondwandelen.

Een levendige, slimme vogel, ter grootte van een duif, leeft almede in het land der Farao's. Zijn naam wordt vereeuwigd op de wanden der pyramiden, daar die in 't hieroglyphenschrift de letter U voorstelt. Het is de krokodillenwachter, in vriendschap levende met het Nijlmonster, dat zijn kleinen wachter spaart niet uit pure liefde, maar wel, omdat deze hem van nut en veel te vlug af is. Beweeglijk van aard, scheert de vogel langs het watervlak van zandbank tot zandbank, waar hij heel gezellig samenwoont met den krokodil, en zijn nest graaft, tot de opkomende wateren hem verjagen. In waarheid is hij de wachter van 't verschrikkelijke reptiel. Zijn steeds gespannen aandacht en groote oplettendheid doen hem de nadering van elk voorwerp onmiddellijk bespeuren, waardoor voortdurend zijn „tsjiep- tsjiep hoit” langs de wateren weerklinkt, als een waarschuwend teeken voor zijn gulzigen kameraad, om zich in de diepte te verbergen. Niet te verwonderen, dat ook nog andere dieren luisteren naar zijn roep en op 't vernemen er van een goed heenkomen zoeken. De schrandere en behendige krokodillenwachter is een aartsliefhebber van zandkevers, vliegen, waterspinnen, wormen, kleine schelpen en visschen; doch hij versmaadt geenszins stukjes vleesch van andere, gewervelde dieren. Onbeschroomd klimt hij zijn metgezel op den gepantserden rug en reinigt het ondiep van insecten en bloedzuigers, die op 't bloed van den krokodil belust zijn. Hij kruipt zelfs in den geopenden bek van zijn kameraad, om diens tanden te reinigen. Hij gebruikt daarbij evenwel geen tandborstel, maar pikt met zijn snavel de overblijfselen van het maal weg, die hij gretig zelf verorbert. Bespeurt het monster het stout bedrijf van den vogel en maakt hij zich gereed hem, als per abuis, naar binnen te slikken, dan weet de vlugge wachter door een behendige beweging te ontsnappen, en lacht zijn makker nog op den koop toe uit. Het vrouwtje van den krokodillenwachter heeft er bijzonder den slag van hare eieren in een kultje onder 't zand te verbergen, wanneer zij meent, dat er onraad nadert. Een natuuronderzoeker zegt daarvan: „Slechts eenmaal is het mij gelukt 't nest van den krokodillenwachter te vinden. Alleen door een toeval ontdekte ik, hoe de sluwe gult zijne eieren weet te verbergen. Door een verrekijker bespiedde ik geruimen tijd een partje, waarvan het wijfje op het zand zat, terwijl het mannetje heen en weer wandelde. Ik vermoedde, dat het vrouwtje bezig was met broeden, hield de plek in 't oog en liep er omzichtig heen. Tot mijn verbazing bemerkte ik, dat de vogel, toen ik hem tot op roo schreden genaderd was, opstond, achteruit krabde, naar het mannetje liep en zich toen verwijderde, alsof er niemandal te doen was. Op de plaats gekomen, onderscheidde ik in het eerst niets, doch ontdekte eindelijk in het zand een kleine oneffenheid. Ik groef daar en vond twee eieren, geheel onder het zand bedolven. Had het wijfje nog een oogeblik den tijd gehad, dan zou zij ze wellicht zóó goed verborgen hebben, dat ze niet te vinden waren geweest.”

De madeneter van Midden- en Zuid-Amerika, een neefje van onzen koekoek, is een vrij wat gezelliger en vriendelijker vogel dan deze. Hij schuwt het gezelschap van den mensch in het minst niet, en leeft in troepen bijeen. Ook heeft hij niet de onhebbelijke gewoonte zijne eieren en jongen aan de zorg van anderen toe te vertrouwen. Integendeel, de madeneters bouwen van slingerplanten een gemeenschappelijk nest in de boomen, waarin de vrouwtjes, naast elkaar gezeten, hare moederlijke plichten vervullen. Het liefst houden zij zich op in vochtige weiden, waar zij kameraadschappelijk omgaan met het vee, dat ze van minder aangename gasten verlossen, iets, wat hun in dank afgenomen wordt.

Niet minder merkwaardig, doch ook al weer berustend op eigenbelang is de vriendschap tusschen de kreeftslak, in Holland „snijder”, in Groningen „soldaat” geheeten, en een fraaie polyp, de „mantel-actinie”. De zeslaak behoort tot de kreeften, wier achterlijf niet door een pantser tegen vijandelijke aanvallen beveiligd wordt. Om zich daartegen te vrijwaren, steekt hij het in een ledig slakkenhuis, dat hij voortdurend meesleept. Daar het dier echter wel en zijn huis niet grooter wordt, is

de zeeslak verplicht zoo nu en dan te verhuizen. Op de schelp vindt men altijd een polyp, die er zich op vast gezogen heeft en dus met haar vriendin overal heen trekt. Is de kreeftslak genoodzaakt een andere woning te betrekken, dan maakt ze heel voorzichtig de polyp van de oude los, plant haar op de nieuwe en steunt haar zoo lang met de scharen, tot deze zich vastgezogen heeft. Sterft de kreeftslak, dan treurt hare vriendin zich niet dood, maar, practisch als ze is, zoekt ze een nieuwe vriendin, met wie ze ook weer een verbond voor het leven sluit. Beide dieren kunnen elkaars vriendschap niet ontberen. Door hare netelorganen verdedigt de polyp de kreeftslak tegen hare vijanden. Omgekeerd wordt zij door de beweging van de laatste telkens in een nieuw voorraadmagazijn van voedsel gebracht, en ontkomt zij den hongerdood, waartoe zij allicht veroordeeld zou wezen, indien zij zich op een voorwerp vastgezogen had, dat niet van plaats verandert.

In de zeeën rondom Java leeft een vischje, dat uit dergelijke beweegredenen een vriendschapsverbond met een andere polyp gesloten heeft. De netelorganen van deze laatste staan in een kring, en daar binnen is het vischje veilig tegen de aanslagen zijner vijanden. Gaat het uit om voedsel te zoeken, dan laat de polyp het veilig passeeren. Met buit beladen teruggekeerd stort het een gedeelte in de mondopening van de polyp, en vergenoegt zich zelf met het overschot. Zoo krijgt de een voedsel en de ander bescherming.

De gevreesde, alles verslindende haai is de vijand van iedereen. Hij wordt door mensch en dier gevreesd. In zijne nabijheid durft zich alleen het kleine loodsmannetje wagen. Zich van zijne vlugheid bewust, nadert het onverschrokken den geduchtsten onder de zeeroovers. Daardoor is tusschen beide een vriendschap ontstaan, die voortduurt tot den dood. Het kleine vischje vervult bij den haai den dienst van loods. „Ik heb altijd,” zegt Commer-son, „dit verhaal voor een fabel gehouden; nu ik dit feit zelf gezien heb, kan ik aan de waarheid niet meer twijfelen. Dat deze loodsen de brokken verslinden, die de haai laat vallen, is te begrijpen: dat hij hen zelf niet verslindt, hoewel zij altijd om zijn kop heen zwemmen, begrijpt men niet. Dikwijls heb ik gezien, dat een loodsmannetje naar het spek zwom, dat aan een haak bevestigd, over boord geworpen werd, en daarna terugkeerde naar zijn haai, die onverwijd kwam. Als men den haai vangt, wordt hij gevolgd door zijne loodsen, die eerst vluchten, als men hem binnen boord lijscht. Als zij geen anderen haai echter vinden, houden zij zich aan het schip zelf en volgen dat, soms verscheidene dagen lang.”

Over de oorzaken van de vriendschap tusschen deze visschen wordt verschillend geoordeeld. Moge het ook al waar wezen, dat het loodsmannetje den haai zijn prooi wijst, in de hoop er ook een deel van te krijgen, zeker is het, dat hij zich onder de hoede van zijn gevreesden vriend veilig acht tegen ieder, die hem te na mocht willen komen, en gemakkelijk vluchten kan, indien de haai zich, bij gebrek aan ander voedsel, op hem zou willen werpen.

Koning Salomo verwijst den luiaard naar de mieren, teneinde van haar wijsheid te leeren. Stellig wist hij nog niet, dat in het mierennest twaalf honderd verschillende dieren, meest kevers, leven, die om de een of andere reden vriendschap met dit nijvere volkje gesloten hebben. Er zijn er, die het doen om een goed onderkomen te hebben; andere weer vinden er hun voedsel en worden door de mieren beschermd en onderhouden. Een kleine, blinde kever, het knotskevertje, brengt zijn geheele leven in de mierenwoning door. Het loopt tusschen de mieren door en wordt door haar van voedsel voorzien. Wordt de rust in de kolonie verstoord, dan dragen de mieren niet alleen haar eigen poppen naar buiten, doch in de eerste plaats die der knotskevers. Deze vriendschap berust echter weer geheel en al op het eigenbelang. De knotskevers bezitten op den rug een paar bosjes haar, waaruit zich een olieachtige vloeistof afscheidt, die zich in een kuiltje verzamelt. Heeft de mier trek in die versnapering, dan streeft ze den kever met haar voelers; deze geeft op dezelfde wijze zijne toestemming, en weldra verkwikt de mier zich aan de lekkernij. Een andere kever, dien de mier om gelijke reden verzorgt, belooft hare vriendschap met ondank, daar zijne larven de haren opeten.

We durven niet beweren, dat de mieren de veeteelt van de menschen geleerd hebben, of wel, dat 't omgekeerde het geval is. Zeker is het, dat zij de melkerij uitoefenen. Als melkvee gebruiken zij de bladluizen. In den zomer zijn de bladeren der loofboomen, vooral die der linde, bedekt met een kleverig, zoet vocht. Ook de grond onder de boomen is er door besproeid. Men noemt dit verschijnsel „honingdauw” en het bestaat uit de uitwerpselen der bladluizen. De mieren zijn daarop verlekkerd. Ze klimmen bij den boom op, streelen 't achterlijf van de bladluizen, waardoor deze 't vocht uitspuiten, dat gretig opgezogen wordt. De blade-
ren zijn derhalve de weiden der mieren, die ze meermalen door een dijkje van aarde of andere bouwstoffen omringen, teneinde haar koeien 't ontvluchten te beletten. Doch zij zorgen ook voor den barren wintertijd. Ze bouwen „bladluizenstallen” in hare woningen, rooven de bladluizen of hare eieren en sluiten ze in die stallen op, teneinde ook in het koude seizoen te kunnen „mel-
ken”. De vriendschap tusschen de mieren en een aantal andere dieren berust dus geheel op eigenbelang.

Het zou ons niet moeilijk vallen de hier aangehaalde voorbeelden met nog een aantal te vermeerderen. Overal echter zouden wij de vriendschap zien berusten op een beginsel, dat het onze niet mag zijn.

P. FRANSEN JZ.

DE St. QUIRINUSKERK TE HALSTEREN.

EN half uur gaans van Bergen op Zoom ligt op een heuvel het dorp Halsteren, met zijn fraai 14-eeuwsch kerkgebouw, waarvan de frontplaat een afbeelding geeft. Reeds jaren terug heeft dit gebouw, dat door zijn schilderachtige ligging op een heuvelrug de gansche omgeving domineert, de bijzondere aandacht getrokken van het Bureau ter bewaring van de monumenten van geschiedenis en kunst. Soortgelijke kerkgebouwen worden in ons land hoogstzelden aangetroffen en dan nog slechts in de zuidelijke provinciën.

Nu het kerkbestuur van Halsteren een ander terrein heeft aangekocht en daarop binnenkort een kerkgebouw wil doen verrijzen, niet omdat het oude bouwvallig is, doch omdat het bestaande wegens uitbreiding der gemeente Halsteren, te klein is bevonden, worden ernstige pogingen in 't werk gesteld om een eventueele slooping tegen te gaan en daartoe de hulp en financiëelen steun van Rijk en Provincie in te roepen voor de geheele restauratie van kerk en toren, ten einde dit sieraad van het dorp en zijn schilderachtige omgeving te behouden.

Wij moeten door bestudeering en ontleding de geschiedenis van dit bouwwerk, uit de 14^e eeuw dagteekenend vinden, omdat geen archiefstukken bewaard zijn. De in het koorcontrefort ingemetselde steen geeft als datum aan het jaar 1457. De steen geeft in Gothische letters: „desen choer was ghemaect int jaer „os herr doen men screef duser vier hondert en sueve en vijftich”.

In de tweede helft der 15^e eeuw onderging de kerk een groote verbouwing zoodat men den oorspronkelijken toren niet op zijne oude hoogte behouden kon, de oude galgaten werden dichtgemetseld en de nieuwe daarboven aangebracht met een spits.

Na de reformatie ging de kerk over in handen der Hervormden en bleef in ongeschonden toestand tot het jaar 1747, in welk jaar zij door krijgsgeweld gedeeltelijk werd vernield. Liefdadige ingezetenen brachten het noodige bijeen om de kerk te herstellen.

Bij die gelegenheid moeten ook de daken vernieuwd zijn, die echter niet in den ouden toestand zijn teruggebracht, doch een zwakkere helling verkregen, waardoor het onmogelijk werd dezelfde rond- en spitsboogvormige gewelven aan te brengen.

De algemeene toestand van de kerk en toren heden ten dage is zeer gunstig en verre van bouwvallig te noemen, alleen is een degelijke restauratie noodzakelijk. De vraag is echter, zullen Rijk en Provincie voor een restauratie subsidie geven. In dat geval zou de gemeente Halsteren pogingen willen doen het oude kerkgebouw in handen te krijgen en het productief te maken door het b.v. in te richten voor gemeentehuis.

Thans is het nog tijd dat vereenigingen op oudheidkundig gebied werkzaam, krachtig werken om dit oude bedehuis aan de hand der sloopers te onttrekken omdat het zeer jammer zou zijn, indien Halsteren zijn kerkgebouw, met zijn talrijke herinneringen van eeuwen herwaarts moest zien verdwijnen.

WAGNER'S HONDEN.

WAGNER, de groote componist, hield veel van honden. Meer dan eens heeft hij zoo'n arme viervoeter, die van honger dreigde om te komen, geadopteerd en bij zich gehouden. Zijn lievelingshond was „Peps”, en bleef dertien jaren lang zijn metgezel.

Wagner placht te zeggen, dat Peps zijn medewerker aan Tännhauser geweest was. Meestal lag de hond aan zijn meesters voeten, doch als deze voor de piano zat te zingen kon Peps soms op tafel springen en een droef gejack aanheffen. Dan zei Wagner tegen den hond: „Zoo, jongen! bevalt dit je niet?” Peps kreeg dan een poot en de componist beloofde het anders te zullen doen.

Bleef Wagner te lang aan den arbeid, dan was het Peps, die hem aan rust nemen herinnerde en een frissche wandeling voorstelde. In een zijner brieven schrijft Wagner: „Ik ben moe en moet de lucht in, Peps laat me niet langer met rust”.

Toen vrijwel heel de muzikale wereld zich tegen hem keerde en hij eenzaam ronddoelde, soms overluid tegen zijn vijanden uitvarend was het Peps die blaffend en grommend of uitvallen makend met hem mede hielp, alsof de hond zijn meester wilde helpen verdedigen.

„Peps ontving me uitgelaten en blij!” schrijft hij ergens, na den terugkeer van een reis, „trouwens ik had ook voor hem wat gekocht, een mooien halsband met zijn naam erop gegraveerd”.

Hoe gehecht Wagner aan dit trouwe dier was, blijkt wel hieruit, dat hij een gewichtige reis eenige dagen uitstelde omdat Peps ziek was en sterven zou. Hij bleef de laatste levensuren van den hond geregeld in zijn nabijheid en schreef later aan zijn vriend Praeger: „Peps stierf in mijn armen, zonder klacht, heel rustig en vredig. We hebben hem in den tuin naast ons huis begraven. Dit verlies heeft me verscheidene tranen gekost en nog steeds voel ik bitter verdriet en leed over dien vriend der laatste dertien jaren, mijn metgezel bij den arbeid en op de wandeling, en toch er zijn menschen die spotten zullen met ons gevoel in dit opzicht”.

LUNTEREN. WEG NAAR HET SANATORIUM.

'N MOOI VELUWSCH DORP.

... Geen heide meer, villa's zie 'k, gebouwen
Vierkant en geel,
Ons overal belemm'rend in 't beschouwen
Van 't landtafreel...

VAN LENNEP.

HOEWEL van Lennep geenszins het dorp, dat ik bedoel, op het oog had, viel mij toch onwillekeurig in, hoe toepasselijk bovenstaande regels ook op Lunteren zijn. Toen ik, na langen tijd, mijn geboortedorp weer eens bezocht, trof het mij hoevele villa's en gebouwen het eens zoo eenvoudige Veluwsche dorpje langzamerhand gaat tellen. De groote bloei van Lunteren, gelegen tusschen Ede en Barneveld, dateert eerst van het jaar 1900, toen het Sanatorium van den Bond van Nederlandsche onderwijzers werd gesticht. Toen was de Veluwe ontdekt, en de geminachte heide begon bij het groote publiek meer en meer in trek te komen. Was het vroeger een gewoon boerendorp, zooals er zooveel zijn, na dien tijd begint de villa-bouw, wordt de lijn van den Nederl. Centraalspoorweg aangelegd, en krijgt het zijn vacantiëkolonie, zijn Clubhuis (waarover straks meer) zijn telefonische verbinding met Ede, zijn belvédère, zijn vliegtrein (!), „Vreemdelingenverkeer”, gasaanleg, en dergelijke zaken, voor de opkomst van een dorp van zoo groot belang. Als er één dorpje op de heide in de termen valt, om er zijn vakantie door te brengen, dan is het wel het in de mode komende Lunteren. Gelegen in de onmiddellijke nabijheid van prachtige bosschen en heiden, aan de spoorlijn, die u over Ede of Barneveld in weinige uren naar de verschillende streken des lands brengt, bijzonder gezonde, zuivere, door medici aanbevolen dennenlucht, goedkoop wonen, matige pensionprijzen, een bevolking, die in het doen en laten van hare gasten belang stelt, ziedaar eenige factoren, welke voor stadsmenschen, die een paar weken van hun vakantie buiten willen doorbrengen, zeer zeker zullen medewerken, om Lunteren, het vriendelijke Veluwe-dorp, als tijdelijke woonplaats te kiezen.

Voor vele eeuwen was de gansche Veluwe met dichte wouden bedekt, slechts hier en daar afgewisseld door enkele meertjes, moerassen en heuvelruggen. Vanaf de bosschen bij Amersfoort tot bij Lunteren en Ede strekte het zoogenaamde Sylva Renhem zich uit, en nog in dezen tijd heet de geheele streek van Scherpenzeel en Renswoude tot Lunteren het Woud. Ook de naam van het dorp is nog een herinnering aan dezen toestand. Volgens den bekenden oudheidkundige, ds. O. G. Heldring, zou de naam afgeleid zijn van Lunae altare; hij meent, dat ten tijde der Romeinen hier een altaar gestaan heeft, aan de godin van de jacht, Diana of Luna gewijd.*) Aan het vergaan van het Woud hebben de uitgestrekte venen onder Lunteren vermoedelijk hun ontstaan te danken. Ook van de andere bosschen, in de buurt van het dorp gelegen, wordt al in zeer vroege tijden melding gemaakt. Zoo in 855 b.v. Groot- en klein Dabbenlo, Burloke, Langlo, Waard-

lo, en Otterlaun. Deze namen bestaan nog, hoewel in eenigszin veranderden vorm. Een stuk heide bij Harskamp heet thans nog Dabbenlo; het bosch Langlo lag tusschen Lunteren en Barneveld, Waardlo onder Sanderen, en het bosch Otterlaun was aan nog de naam van het dorp Otterlo herinnert, was in 1850 het groote Aanstooter Woud. In de nabijheid van het dorp vindt men een lage heuvelrij, die onder den algemeenen naam van Lunterschen berg bekend is. Als onderdeelen daarvan komen de volgende namen voor: Goudberg, Langenberg, Koepol, Langenveld, de Drie Bergjes, 't Zand, Vlooiënpol, Steenberg, de Drie de Hooge Berg, 't Zandbergje, Scheelenberg, Plattenberg, Galgenberg, den Driest, het Spaansche zand, de Paaschberg, het Spaansche kerkhof, de Wildgracht, de Keukenklep en het Selg. Op den Galgenberg werd vroeger het gericht gehouden; de galgenpaal of wel een overblijfsel daarvan was nog voor eenige jaren aanwezig. In de „Sententiën van het Hof van Gelderland” lezen we van een knaap, van omstreeks twaalf jaar, die reeds brand had gesticht. De jongen werd aan den galg gebonden op kleinen afstand van hem eenige bossen stroo gelegd, die bij brand werden gestoken. De jeugdige, onbezonnen boosdoener had een vervaarlijk geschreeuw aan, daar hij niet anders meende, dan levend verbrand te zullen worden. Gelukkig kwam hij met de schrik vrij, maar een schrik, dien hij nooit zal vergeten hebben.

Op den Paaschberg werden vroeger de z.g. Paaschvuren gebrand, die in 1850 voor Lunteren zeer noodlottige gevolgen hadden. In dien tijd bestond nog de aloude gewoonte, om aan den avond van den tweeden Paaschdag een groot vuur op bedoeld berg te ontsteken; weken van te voren waren de grootste scholjongens in de weer om voldoende brandstof bijeen te garen. Later in den avond, als het vuur was uitgebrand, vierde men in het dorp nog feest na, waar het vaak vroolijk toeling. Zelfs was ook op den eersten April 1850 ('t is geen Aprilmop, maar 's avonds het gejoel in vollen gang, toen de feestvreugde plaatseling door het luiden der brandklok werd gestoord. Door de hevigen Oostenwind waren de vlammen niet te stuiten, en de vuurzee nam elke minuut een dreigender voorkomen aan. Lunteren was niet meer te redden, binnen eenige uren lagen twintig huizen in de asch, tengevolge waarvan vier en dertig huizen zinnen, tezamen uit 135 personen bestaande, dak- en broedeloos waren. Sinds dezen dag krijgt men in Lunteren weinig meer van de Paaschvuren te zien, de schrik zat er voorgoed in.

Op den Scheelen Berg lag voor eenige jaren een groot zwart blok van hard graniet, 't „keuendier” genaamd. Het was 6 voet hoog, 12 voet in omvang en naar schatting 7000 halve kilo zwaar. Deze steen is naar het park te Sonsbeek, bij Arnheim, gebracht, waar hij nog te zien is. Een andere, iets kleiner, die als gedenkteeken op het graf van wijlen Mr. Nairac te Barneveld, een bekend oudheidkundige. Zulk een steen, in het „Heid Park”, vormt een eigenaardig en zeer toepasselijk gedenkteeken voor dezen verdienstelijken archaeoloog.

Voor de talrijke grintwegen van het dorp, is „de Berg” steen

*) Naar alle waarschijnlijkheid stond dit altaar op den Heiligen berg, tusschen het dorp en de Wekeromsche zandverstuivingen gelegen.

een welkome voorraadschuur. Voor de meeste heeft men hier sedert de 17de eeuw het grint gehaald. Het graven hiervan is, behalve een tamelijk moeilijk, ook een gevaarlijk werk: met de grootste omzichtigheid dient men te werk te gaan, wil men voorkomen, om geheel of gedeeltelijk onder het grintzand te worden bedolven. Dit had meermalen plaats. Oudheden zijn hier betrekkelijk weinig gevonden, hoewel de heer Nairac in zijn *Oud Hoekje der Veluwe* zegt: „het Spaansche Zand belooft goede vondsten. Het wemelt er van urnen...”. Wijlen de heer A. van Schothorst, wethouder der gemeente Ede, bezocht ook herhaaldelijk den Berg, doch vond slechts weinig. In het Valksche Veld bemerkte hij eens op een zandweg een aantal scherven van urnen, en bij onderzoek bleek, dat overal op den losgewoelden grond stukjes van urnen verspreid lagen. Op een plaats, waar hij een urn gedeeltelijk zag uitsteken, begon hij te graven, en vond een tweetal, geheel gaaf. Deze wethouder, die destijds zeer veel voor Lunteren en Ede tot stand heeft gebracht, legde o.a. ook den grintweg Lunteren — de Klomp aan. Deze weg voert ons langs de oude

„de Bruyn Horst”, op drie kwartier afstands van het dorp gelegen. De vreemdelingen, die deze streek bezoeken, zullen weinig vermoeden, dat hier zulk een fraai landhuis wordt aangetroffen. Het plantsoen, ter grootte van verscheidene hectaren, werd door den voorlaatsten eigenaar belangrijk uitgebreid, en de mooie lanen door het prachtige belommerde park, trekken vele bezoekers. Behalve deze heerlijkheid vinden we onder Lunteren nog een andere buitenplaats „de Biezen”. Deze ligt aan den grintweg naar Barneveld, eenige minuten voorbij den tol. In ouden tijd, was het een kasteel evenals de Bruyn Horst. In de nabijheid van het kasteel spookte het, de geest van een Schot, die daar begraven lag, waarde 's nachts rond. De heer van Nellesteyn, die in 1855 eigenaar der buitenplaats was, liet een ruim heerenhuis bouwen, dat nog lang het kasteel op den Biezen genoemd werd. Vlakbij ligt „Dennenbroek”, en een weinig van den grintweg af „Geuselaar”, dat eveneens reeds vroeg genoemd werd. Een ander landgoed, dat onder Lunteren een historische vermaardheid heeft, is het huis „den Ham” in de Valk. Bij het uitbreken van den tachtigjarigen oorlog diende het als schuilplaats voor verschillende edelen, zooals Ernst Witte, schoonzoen van Arend van Harslo, Gerrit van Dompelaar tot Quikborn, gewezen page van den Utrechtschen bisschop, George van Egmond van Ommeren, van Delen, Verschuij, Schonauwen, enz. Toen eens een troep Spaansche soldaten in die buurt aan 't plunderen en moorden was, overvielen deze edelen plotseling de niets vermoedende plunders, en sabelden ze allen neer.

In de onmiddellijke nabijheid van het dorp strekt het plantsoen of Fislerwoud en de Galgenberg zich uit, beide hoofdzakelijk met dennen beplant. Deze bosschen vormen de voornaamste wandelingen der pensioengasten, en vooral het oudere, schaduwrijke Fislerwoud verheugt zich steeds in een druk bezoek. Trouwens, waarheen ge u ook wendt, Lunteren is overal mooi, 't zij ge naar het Westen de Bruijnhorst, naar het Oosten de onafzienbare bosschen en heiden der Veluwe, naar het Noorden de Valk, den Goudberg, en verderop Garderen, of naar het Zuiden het koele Edesche bosch en de Zandverstuivingen van Wekerom bezoekt, overal zal de natuurvriend genieten van het schoone der schrale gronden, van heide en dennen. Wo ihr's pakt, dat is 's interessant!...

Een zeer aanbevelingswaardige wandeling is die naar den koepel of bevelidère. Voor eenige jaren was deze uitzichtstoren nog slechts een klein gebouwtje, maar door de goede zorgen

LUNTEREN. INGANG VAN HET FISLERWOUD.

van den heer v. d. Ham, die ook zijn uitgestrekte bosschen welwillend openstelt voor het publiek, waarvoor men hem niet genoeg dankbaar kan zijn, is het verbouwd, en vormt thans een der aan-

LUNTEREN. IN HET DORP.

trekkelijkste punten van de streek. Men volgt de beschaduwde Sanatoriumlaan tot bij den ingang van het Fislerwoud, waar

LUNTEREN. EEN TYPISCH-GELDERSCHE BOERDERIJ.

zich rechts een weg afbuigt, die licht te kennen is aan de groote steenen aan den ingang. Dat is de weg naar den Koepel. Hij voert u door vrij jonge dennenaanplantingen, begrensd door eiken, beuken, platanen en andere loofboomen, die op vele plaatsen een heerlijke schaduw bieden. De eerste weg, dien ge passeert, is de Molenweg, een mulle, met diepe wagensporen doorploegde zandweg, die u, links afslaande, langs de villa Dennenhorst naar het Sanatorium brengt. Doch voor de verdere wandeling naar den Galgenberg moet ge den Molenweg dwars oversteken, en na een twintig minuten bevindt ge u boven op den heuvel, van waar ge reeds een ruim vergezicht hebt op de omstreken. Nog veel ruimer wordt het panorama, wanneer ge de belvedère beklimt, die gratis toegankelijk is, en uw blik laat weiden over de omgeving. Met Goethe kunnen we hier zeggen: „hier ist die Aussicht frei. . . .” De berg zelf, waarop de uitzichttoren gebouwd is, benevens de omliggende gronden, zijn dicht begroeid met donkere dennen, en duidelijk kunt ge aan de lichtgroene strepen zien, waar de talrijke wegen en voetpaden zich slingeren. Rechts is het uitzicht schier onbepaald, daar strekt de eindeloze heide zich in breede golvingen uit, witgeplekt door grintkuilen en -hoopen, en heel in de verte schitteren de blanke zandduinen van Wekerom en Otterloo in de zon. Het triangulatiesein van den koepel steekt als een zwart silhouet af tegen den helderen zomerhemel. Achter u de toren van Ede, oprijzend uit het donkere Edesche bosch, waar ge nog reeën en herten kunt aantreffen, en dan volgen die van Renswoude, Scherpenzeel, de Lange Jan van Amersfoort, de Barneveldsche Jan-van-Schaffelaarstoren, de Utrechtsche dom, de Pyramide van Austerlitz, de toren en de vele fabrieksschoorsteenen van het nijvere Veenendaal, de witte tenten van de legerplaats Harskamp en de loodsen van het nieuwe vliegterrein op de Doesburgerheide. Wie met een goeden kijker den horizon afzoekt, ontdekt telkens weer nieuwe punten. Bij helder weer zijn zelfs Nijmegen en Arnhem te zien. Vóór u blinkt de spits van den Lunterschen kerktoeren, omgeven door een dichten krans van groen, en vroolijk kleuren de roode daken van sanatorium, station, clubhuis en particuliere villa's bij het groen der boomen, het lila der heide, het fel-gele der lupinevelden en het wit der boekweitakkers.

Van den koepel kunt ge de wandeling uitstrekken naar de zandverstuivingen, en over de buurtschap de Valk naar het dorp terugkeeren, of, en dat is ook een zeer aanbevelenswaardig uitstapje, een bezoek brengen aan den koepel, 's Rijks drie-hoeksmeting, om over „de Konijn” en door het koele Oude Plantsoen Lunteren weer te bereiken. Een wandeling door de lagere streken, de z.g. „Venen” loont ook zeer de moeite.

Tegenover de villa van den dokter voert een zandweg u over de spoorlijn, die ge eenigen tijd volgt, om over vrij goede wandelwegen langs veel echt-Geldersche boerderijen weer langzamerhand de heide en de bosschen te bereiken. Van hier uit is gemakkelijk het nieuwe vliegterrein in de Doesburger buurt te vinden. De andere lage veenstreek ligt ten Westen van het dorp, in de Geldersche Vallei. Tegenover het hotel Floor, voert de grintweg naar Renswoude, de z.g. Lange Steeg, u in weinige minuten over de Hul naar het veengebied, een welkome afwisseling met de droge gronden van straks. Witgepluimd wollegras, riet, biezen en moerasplanten groeien hier welig in den veenachtigen bodem, en vormen een grillig contrast met de bremstruiken, de dennen en het heidekruid van het hooge gedeelte. Hier is kievit, grutto en wilde eend te huis, ginds is het dorado voor korhoen, patrijs en fazant.

Behalve gewone pensionnenschen herbergt Lunteren gedurende een groot gedeelte van den zomer de jeugdige bewoners en bewoonsters van de Vacantiekolonie „Naar Buiten”, gelegen aan het Valksche pad. Bleke, aan bloedarmoede lijdende kinderen uit de minder bedeelde volksklassen, vinden hier de verloren gezondheid terug.

Bij de beschrijving der wandelingen en uitstapjes kon ik niet, al had ik het zoo gaarne gedaan, alles aanwijzen, alles behandelen wat Lunteren en de naaste omgeving aan moois en merkwaardigs bezitten. De ruimte laat zulks niet toe. Slechts een greep hier, een greep daar. Tusschen de aangestipte plekken en de vluchtige streepjes, die er heen leiden, liggen op de kaart nog groote vlakken, en daar is het niet minder goed te wezen, dan waar ik u voerde.

Wie de Veluwe, en vooral wie haar schoon pensiondorp Lunteren eens bezocht, keert er zeker met voorliefde weder.

A. B. WIGMAN.

Foto Aug. F. W. Vogt.

DE STEINHAAG BIJ SEVENUM (L.).

SEVENUM was oudtijds zoowel bekend uit het spreekwoord „van Meyel op Seven”, als om zijn menigvuldige kasteelen of landhuizen. Het volk zegt nog dat het den naam dankt aan zijn zeven kasteelen, en het volkslied zingt dan ook:

Zag Uw toren eertijds neder
Op der Schencken oud kasteel;
Hief ter buitenszijde weder
't Slot de Donck zijnforsch kanteel,
Ja, kon het op *zeven* bogen
Sterk van muur en hoog van bouw,
Al die grootheid is vervlogen
Uit het Sevenumsch landouw.

Slaan wij de oude doop-, trouw- en sterfregisters van Sevenum op, dan ziet men afstammelingen van verschillende bekende families, die zich daar gevestigd hadden, als van Oirdt, van Egeren, à Rouweel, van Ulft, van Heyster, maar voornamelijk treft men de Schencken van Nijdeggen aan. De Schenck familie stamde in de alleroudste tijden uit Nijdeggen, maar reeds in de XIVe eeuw bezaten zij de heerlijkheid Afferden en het slot Blijenbeek, op eenigen afstand gelegen.

Maar de ongebondenheid bracht twist en verarming in de familie! Hendrick Schenck (overl. 1517) had 6 onechte kinderen en de achtbare vader trok zich weinig van hunne opvoeding aan. Peter leerde het malen, Johan het bierbrouwen en hield herberg. Hendrik legde zich op het ornementsnijden toe, terwijl Maria in 1513 in dienst trad bij de freule van Eynatten en later met een brouwer huwde te St. Pieter bij Maastricht. Dirk trouwde eene van Galen en zijn kleinzoon was de beruchte krijgsoverste Maarten Schenck, een roekelooze durfal, met ontombaren moed en vasthoudendheid toegerust. Maar in die dagen volberoering had zich een Jan Schenck de Nijdeggen van Afferden te Sevenum gevestigd en daar den Schenckenburg gebouwd, tegenover de Steinhaag. De Schenckenburg is een honderd jaar geleden afgebroken en alleen een lage plek met biezen begroeid wijst nog de plaats aan, waar hij stond. De Steinhaag staat nog, massief, vierkant, met leien dak, de oude raampjes dichtgemetseld, als herinnering aan de Schencken.

Er woonden destijds twee afstammelingen Hendrik en Martin, waarschijnlijk zonen van Jan Schenck. Andries Hendrikszoon, Scholtis van het land van Kessel huwde Elisabeth Romer uit Venlo en bouwde de Steinhaag. Ik leid dit af uit den windwijzer, waarop de eeuw der Schencken naast het steigerend ros der Venlosche Romers uitgesneden is en uit het anker opschrift 1619.

Veel is er aan het oude gebouw moeten gebroken worden en gekapt in de dikke, oude muren om er een boerderij van te maken, maar evenals bij Westring (Maasbree) kan men hier met één oogopslag de oude regelmatige indeeling zien, zelfs nog op de afbeelding, waarop ook de ouderwetsche put nog voorkomt. De stal, waarvan hier ook eene afbeelding getoond wordt is er een, zooals men die in de oude tijden aanlegde, een stal om mest te maken, met lage zoldering, waarbij het licht door de schuurdeur inkomt en volstrekt geen Hollandsche stal. Voor een schilder een fraai geval. Hij dateert nog uit de dagen, toen

OUDE STAL VAN DE STEINHAAG (L.).

Foto Aug. F. W. Vogt. •

HET VOORMALIG SLOT DE STEINHAAG BIJ SEVENUM (L.).

de adel door de Fransche revolutie veel van zijn macht en aanzien verloren had en jonker Frits Schenck, anders gezegd Frederik Johan Arnold, met hoed, degen en korte broek liep en zich op zijn ouden dag slecht aan de gemoderniseerde omgeving kon wennen.

Hij maakte het niet zoo erg, als een Brabantsche jonker, die zich met vastenavond rond liet rijden als een antikeit, maar jonker Frits zocht zijn troost bij een slechten vriend, den drank. Als hij zijn reis door het dorp tegen den avond geëindigd had en beneveld naar zijn voorvaderlijken burcht terugkeerde, moest hij steeds voorbij het kapelletje van den H. Antonius. Spottend ging hij voorbij en riep, dat hij alleen zou komen, als Sint Antonius wat te drinken gaf. Weinig tijds daarna vond men jonker Frits dood in het kapelletje. In een jeneverbenauwdheid had hij het slechts tot daar kunnen brengen. Hier geldt zeer zeker het „sic transit gloria mundi”. Van de Schencken behoort slechts eene enkele afstammeling nog tot het rijk der levenden en de groote familie is, trots hare uitgebreidheid, verdwenen.

Alleen de herinneringen aan den Schenkenburg, aan jonker Frits en zijn bedrijf leven nog steeds voort.

A. F. VAN BEURDEN.

VAN DE ZWITSERSCHE MEREN.

II.

TWEE meren noemden wij als meren, die elk op zichzelf beschouwd dienden te worden als meren met een karakter, dat geheel de omgeving beheerscht en aan de omgeving de charme van haar kleur geeft. Twee meren ook zijn het, die voor het bereide Zwitserland als het ware twee afgemerkte gedeelten beteekenen. Want is de Vierwaldstättersee het meer van het Berner-Oberland, het Lac-Léman is in alle opzichten de verwezenlijking van het Fransche Zwitserland.

Meren met een eigen karakter zeiden wij. En zeker in de eerste plaats mag dit gelden van de Vierwaldstättersee, die sommigen in heel leelijk Nederlandsch wel eens betitelen als het Vierwoudsteden-meer. Dit eigen karakter van het meer, het spreekt uit zijn naam, die zeker wel bijzonder is, maar die toch in de eerste plaats voor iederen Zwitser, en tevens voor ieder, die dit heerlijke hoekje van den aardbodem goed kent, geen verwondering kan wekken, erkend wordt als te zijn de naam,

waaronder dit meer van lieverlede bekend diende te worden. Het spreekt uit den zeer typischen en eenigen vorm van dit meer, waarvan men een tweede specimen wel zoeken, maar niet zoo licht vinden kan, noch in Europa noch daarbuiten; een vorm, die den naam op zichzelf typeert en die doet begrijpen, waarom juist de ligging aan de uiteinden van deze vier steden den Zwitser zoo merkwaardig is moeten voorkomen. Het spreekt uit zijne betekenis voor geheel het land, die er een is van overheerschend centrum van samengenomen natuurschoon niet alleen, maar meer nog een van uitgangspunt voor de ontdekkingsochten, die men vanaf zijne boorden in de steeds wisselende en steeds verrassende oppervlakten van het Zwitsersche bergschoon doen kan. Het spreekt uit z'n zijn van middelpunt voor de telken jare in duizendtallen wederkerende toeristen, die vanuit de Vierwaldstättersee hunne tochten beginnen, en die aan de Vierwaldstättersee bij voorkeur uitrusten van de vermoeienissen dier tochten; die in dit blauwe meer met zijne grillige vormen ten volle en gaarne erkennen het beste, wat het Berner-Oberland geven kan, de beste indrukken ook, die van het Berner-Oberland kunnen uitgaan. Het spreekt ten slotte uit zijne geschiedenis, die niet is eene geschiedenis van lang en nutteloos toerisme alleen, maar die tegelijkertijd is een geschiedenis van het land, van het volk in zijne beste uitingen, welke beide in de wateren en in de omgeving van dit meer hunne legenden hebben, de verhalen, die den trots en de glorie van de verborgen historie van Zwitserland uitmaken. Dit alles weet de vreemdeling en alleen daarom ziet hij de Vierwaldstättersee aan met een ander oog, dan hij andere meren doet. Dit alles bedenkt de Zwitser, en daarom is voor hem dit meer ook een ander meer dan de vele, die daar buiten aan de schoonheid van zijn land zulk een grootsch effect geven.

De vorm van de Vierwaldstättersee is inderdaad zeer eigenaardig. In het algemeen stelt men zich een meer als een min of meer groote watervlakte voor, waarvan de omvang medebrengt, dat men al of niet de overliggende oevers ziet, maar in elk geval denkt men aan een afgerond geheel, en van alle Zwitsersche meren valt dan ook te zeggen, dat zij zoodanig zijn. De Vierwaldstättersee echter geheel en al niet; ze is een opeenvolging zou men zeggen van kleinere meertjes, die door hooge rotsachtige wanden worden afgesloten, en die zodoende immer geheel en al begrensd schijnen te zijn, totdat men bij het naderen van den rotsachtigen wand den doorgang bemerkt, welke daarin is, en welke toegang geeft tot een tweede, een derde en een vierde kleiner meertje, dat tot het tweede geheel behoort. Bovendien liggen deze kleine meren niet in rechte opeenvolging achter elkander,

doch staan ze somwijlen loodrecht, somwijlen met slechts een schuinen hoek op elkander. Het spreekt wel vanzelf, dat met deze wendingen, welke de natuur er zoo kwistig heeft rondgestrooid, de Vierwaldstättersee den bezoeker een opeenvolgende rij van verrassingen voor het oog moet bieden. Steeds rijker van kleur, steeds fijner van stemming zijn de natuurafereelen, welke er zich ontwikkelen; vanaf het oogenblik, dat men met de boot Luzern heeft verlaten en de witte paleisjes zijner kade langzaam aan ziet verdwijnen, totdat men in den uitersten hoek aan den anderen kant is aangeland, en er Fluelen aanschouwt met zijn achtergrond van steeds hooger gaande witte sneeuwbergen, is het een vaart vol verrassingen, die men zich niet schooner en niet afwisselender kan voorstellen. Daarbij komt, dat ook de boorden van dit meer in alle opzichten aan die afwisseling en die verrassingen meedoen, en in het eene gedeelte van zoo geheel andere samenstelling zijn dan in het andere. Voor hem, die de Vierwaldstättersee voor den eersten keer ziet is het bijna, alsof hij voor de bioscope gezeten is, en eene aaneenschakeling van landschappen aan zijn oog ziet voorbijrollen; doch ieder van die landschappen geeft hem een sensatie van iets schoons en iets moois en ieder van die landschappen moet hem er van overtuigen, dat daar achter die rotswanden en daar in de hoogte van die bergen nog veel meer schoons te zien is, zoo hij het maar te vatten weet. Dat de Vierwaldstättersee eenigermate den vorm heeft van een kruis, de reiziger op het meer zelf kan het anders dan op de landkaart niet zien; maar wanneer men van boven den Pilatus of den Rigi af nederblijkt op het donkerblauwe watervlak, dan ziet men ook, dat de lengte van Luzern tot Fluelen toe een 37 K.M. is, en dat het schoonste meer van Europa, gelijk het meermalen en zeker niet ten onrechte wordt geheeten, een oppervlakte heeft van niet minder dan 113 K.M., met eene diepte, van soms 214 M.

Wanneer de salonboot, zooals er, sierlijk ingericht, dagelijks vele varen op dit meer, Luzern heeft verlaten, en men van deze stad een hoogst schilderachtigen indruk heeft medegenomen, dan vaart men recht op den Rigi aan en rechts naast zich den Pilatus. Heel in de verte kunnen de Bürgenstock en de Stanserhorn zich reeds laten zien. Links van den Pilatus worden achtereenvolgens de Wetterhorn en de Mönch, Eiger en Jungfrau zichtbaar, om het indrukwekkend panorama te voltooien. De boot vaart op het kleine voorgebergte van den Meggenhorn aan, waaraan de villa van Wagner een nimmer falende poëzie geeft. Is ze deze voorbij, dan komt ze in de zoogenaamde Kussnachtsee, van waaruit gezien de Pilatus met zijne onbegroeide en grijze wanden grimmig afsteekt tegen het lachende landschap daar beneden. Langs Hertenstein, een verrukkelijk rustoord en langs Weggis, dat de groententuin van Luzern heet, nadert men dan Vitznau, het uitgangspunt voor de Rigi-baan, waartegenover zich tot bijna in het water nog twee voorgebergten dreigend uitstrekken. Dan komt de boot in de Buochsersee, zoo genoemd naar 't dorp Buochs, dat in 1798 door de Franschen werd verbrand; nadert Bechenried, waar men meer dan eens een der gemoedelijke openluchtvergaderingen van de Zwitsers kan bijwonen, gaat naar Gersau, dat met zijn heerlijk groen als het ware uitnodigt tot een langer verblijf, en komt over Seelisberg, een bekend kurort, bij

Brunnen, de haven van het Kanton Schwyz, maar tevens het laatste groote station van de St. Gothardbaan, en een middelpunt voor de talloze toeristen, die 's zomers in deze streken rondwandelen. Brunnen geeft van af de boot, waarop men rond vaart, wel het schoonst denkbare gezicht; met zijn witte hotels tegen den steilen achtergrond maakt het een schilderachtigen indruk; en vanuit die hotels heeft men een gezicht op de Urnersee, die zich als een nieuw deel van het groote meer nu voor de vaart opent, dat onvergelykelijk schoon is. Zoodra men dit deel in vaart, valt het oog op den grooten steen, welke ter hoogte van 25 M. is nedergezet bij den 100-jarigen geboortedag van Schiller, die in zijn „Wilhelm Tell”, dit deel van Zwitserland zoo aangrijpend mooi beschreef; en het is alsof men met dien steen tegelijk komt midden in de herinnering aan het leven en aan den strijd van Wilhelm Tell. Aan den oever ziet men de drie bronnen van de Rütli; aan den overkant verheft zich met groote rotsbogen de Achsenstrasse en weldra legt de boot aan voor het station Tellsplatte, vanwaar een kort wandelingetje voert naar de Tellskapelle, in 1588 door het kanton Uri opgebouwd op de plaats waar Tell, naar de sage luidt, tijdens den storm van het schip van den Landvoogd Gessler zou zijn gesprongen, en in 1860 opnieuw opgebouwd en met muurschilderingen door den Bazelschen schilder Stückelberg versierd. En terwijl de Achsenstrasse steeds den weg van het meer volgt, nadert de boot Fluelen, het uiteinde der reis, het lief gelegen dorp, dat de ingang als het ware is van het Reusstal, waarbij pyramidevormig zich de Bristenstock als hoogste punt daarboven slingert.

Fluelen is in meer dan één opzicht een merkwaardige plaats. Vandaar maakt men een klein uitstapje naar het zoo typisch Zwitsersche dorpje Altorf, dat mede aan de Tellsage een groote poëzie ontleent. Maar Fluelen is ook het laatste station op Zwitserschen bodem, voordat de trein, die vanaf Luzern zich steeds heeft geslingerd langs het meer en door de lange tunnels heen, den reizigers menig indrukwekkend kijkje heeft gegund op het meer, zijn weg neemt te midden van de donkere rotsmassa van den St. Gothard, welke nu reeds meer dan vijftig jaren, dank zij de energie en de technische bekwaamheid van den grooten Franschen ingenieur, die aan dit werk zijn leven gaf, Italië toestaat dagelijks de treinen uit Europa te ontvangen. De St. Gothardbaan is de eerste van dezen aard, die de wereld heeft mogen kennen; sedert zijn er meerdere gevolgd, niet alleen in dit rotsachtige deel van Europa, maar ook daarbuiten, in Zuid-Amerika. Doch de St. Gothardbaan is haar roem van eersteling blijven behouden en een reis door de twintig minuten lange donkerte van zoo'n reuzenwerk blijft altijd nog een emotioneel moment in het reisplan. Fluelen is dientengevolge ook op het programma der doorreizenden een naam, die meeteelt en een naam die wat zeggen wil. Nog meer dan dat, het dorpje is zoo anmutig mogelijk gelegen en er straalt reeds vanaf het eerste oogenblik, dat men het ziet, een charme en een poëtische kracht van uit, welke men zich moeilijk grooter zou kunnen denken, en welke zeer zeker nog verhoogd wordt door de sobere grootheid, welke er spreekt uit de opeengehoopte bergenmassa op zijn direkten achtergrond; een bergenmassa, waarvan men niettegenstaande den tegenwoordigen omvang, toch weet, dat het menschenlijk vernuft er een doorgang in heeft weten

te boren voor het dagelijksch verkeer. En naar de andere zijde opent zich vanuit Fluelen de bekende Achsenstrasse, die met hare in den rotswand gehouwen bogen telkenmale uitzichten op het meer veroorlooft, welke onwillekeurig doen stilstaan en welke dikwerf de wandeling langer maken dan een ongeoeffend toerist zich kan voorstellen.

Wie aan de Vierwaldstättersee denkt, denkt ook onmiddellijk aan den Rigi.

Want in de laatste jaren zijn naar vele hoge bergen, men kan bijna zeggen, sedert men ook den Jungfrau op dusdanige wijze trachtte te beklimmen, naar alle hoge bergen zahnradbahnen gelegd, en toch, hoewel daartoe ongetwijfeld voor den toerist schonere en wijdere uitzichten zijn verkregen, dan dat hetwelk de Rigi geven kan, is de opgang naar den Rigi gebleven wat deze altijd geweest is, en is een bezoek aan zijn top blijven behooren tot het beste programma der reizigers. Eerst in de achttiende eeuw wordt melding gemaakt van zijne bestijging, doch 't was pas na het vredescongres van

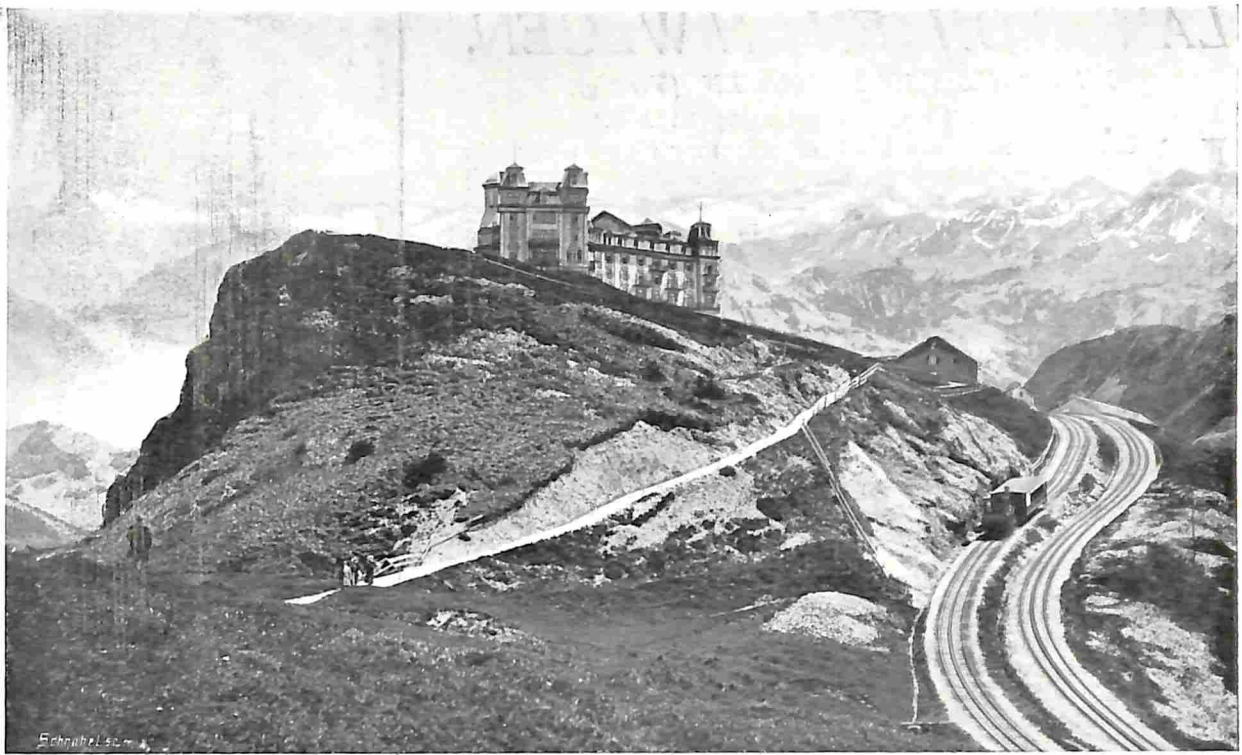
FLUELEN, HET EINDE DER VIERWALDSTÄTTERSEE, WAAR DE ST. GOTHARDBAHN EEN AANVANG NEEMT.

1815, dat werkelijk de groote stroom zich naar den Rigi keerde.

In 1816 werd op den top het eerste, zeer bescheiden ingerichte logement gezet, dat in 1818 voor een veel beter en veel ruimer ingericht moest plaats maken; en dat nu sedert lang verdrongen is door de rijk ingerichte hotels, welke men op verscheidene hoogten van den berg vindt. De Rigi is een samenvoeging van drie bergen, die een ruimte van acht tot tien uur in den omtrek beslaan, die naar het Noorden steil afloopen, doch naar het Zuiden intengendeel met langzame overgangen en met weideachtige terrassen tot op den grond neerkomen. Vanuit Vitznau voert de ongeveer veertien K.M. lange baan, welke stijging nimmer meer is dan 25°, regelmatig naar boven; komt eerst in Kaldbad, daarna op Rigistaffel, waar de weg zich vereenigt met dien welke van

den kant van Zurich van Arth-Goldau naar boven stijgt, en bereikt ten slotte in niet veel meer dan vijf kwartier tijds het hoogste punt van Rigi Kulm, waar naast elkander een drietal groote hotels zich verheffen. Geheel den dag is Kulm in het seizoen bezocht door vreemdelingen, maar wel het meest des ochtends bij zonsopgang en des avonds bij zonsondergang. Inderdaad behooren deze beide tot het schoonste, wat men op Zwitserschen bodem kan genieten. De zonsopgang, die plotseling den rooden bal, welchen men reeds lang in de verte bespeurd heeft, met schitterenden glans doet doorbreken en zijn licht spreiden over al de meren, die men in den omtrek ziet; de zonsondergang misschien nog meer, wanneer daar beneden geheel de wereld langzamerhand in de schemering wordt gehuld, de omtrekken van alles onklaar worden en alleen nog maar de lichtsterretjes van de steden aan de uiteinden van het meer duidelijk te zien zijn — dan is het alsof men niet alleen in werkelijken zin op een hoogen berg staat, maar ook in figuurlijken zin, en zich los voelt van het vele nietige, dat er op aarde is en er zoo dagelijks terug te vinden is. En wanneer men met de zahnradbahn naar boven stijgt en met een zekerheid, die geen oogenblik plaats laat voor angst, ook niet bij de meest vreesachtigen, tegen deze ijsrotsen opklautert, dan gaat men zich vrijer en vrijer gevoelen met het schoonste wat de natuur gegeven heeft. Een avond en een ochtend op den Rigi geeft indrukken, welke men niet licht zal vergeten. Indrukken, die aanvangen wanneer men opeens de Zugersee aan zijne voeten wijd ziet uitgestrekt; die niet eindigen voordat men weer langzaam aan de sneeuwregionen heeft verlaten en in Vitznau is teruggekeerd.

Geheel aan den ingang van het meer, vanaf den Rigi gezien niet meer dan een samenvoeging van enkele straten, ligt Luzern. Een eigenlijke stad kan men Luzern niet noemen; aan de buitenkanten is het een samenvoeging van ook hier paleisjes schijnende hotels, die zich langs de driehoekvormige quai uitstrekken; en van binnen is het een verzameling van wel schilderachtige, maar overigens weinig interessante straatjes. Alleen het middeldeel van Luzern, de vaart, waarover die eigenaardige oude Kapellbrücke loopt, en die de beide kanten van deze vaart verbindt, heeft iets meer buitengewoons. En schitterend is zeker wel de landingsplaats, die geheel aan den uitersten uithoek en onmiddellijk bij den uitgang van het station gelegen, het Vredesmuseum bevat, de stichting van den nobelen

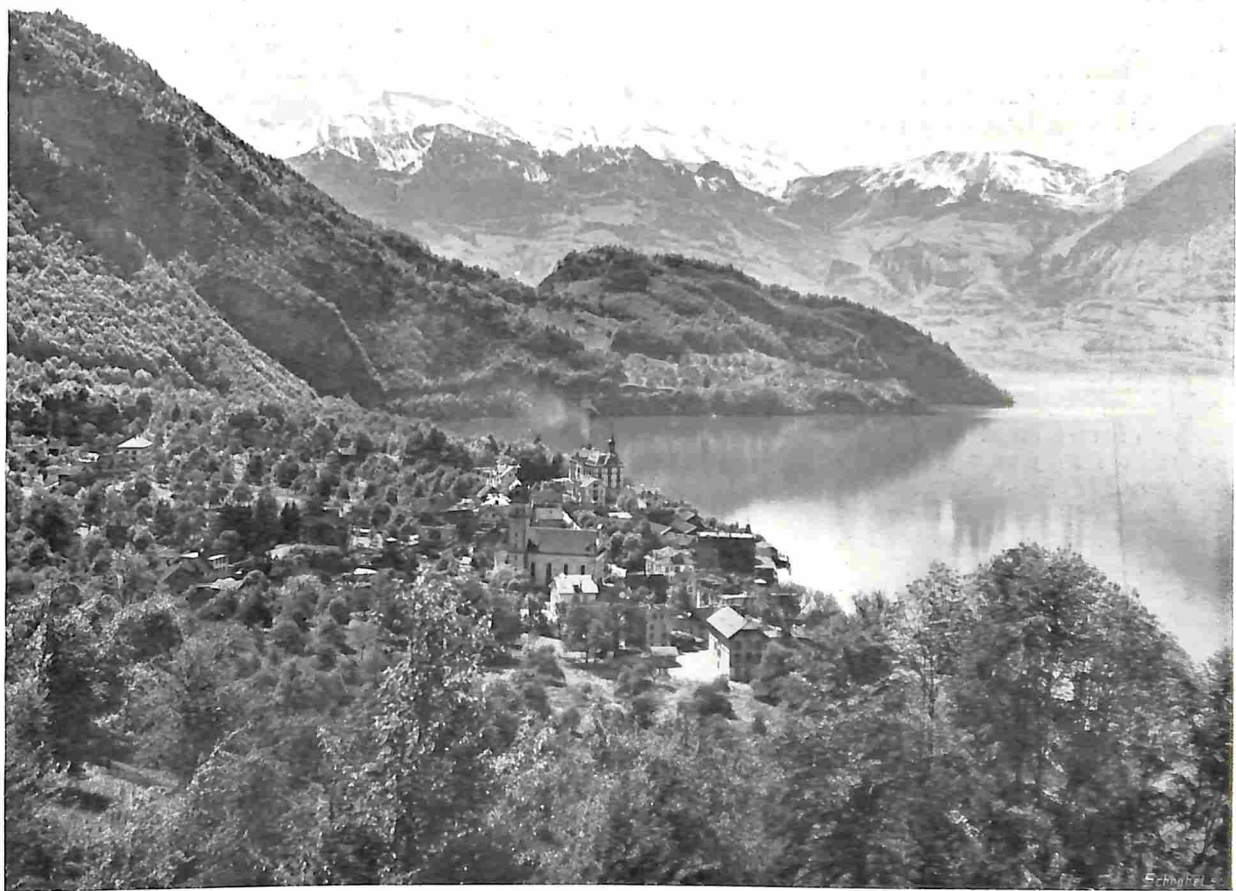

OP DEN TOP VAN DEN RIGI.

Von Bloch. Luzern is een heerlijk uitgangspunt voor de vele en mooie uitstapjes, welke men in de omgeving kan maken. In Luzern dagen achtereen te verblijven en elken dag dieper door te dringen in het wezen der Zwitsersche natuur, elken dag een stukje meer te leeren kennen van het soms zoo wildwoeste, dat deze natuur geeft, soms ook zoo rustig-stille, dat zij aanbiedt; en er dan elken avond opnieuw te genieten van het heerlijke uitzicht, dat in maneschijn gehuld, het meer onmiddellijk vóór de haven van Luzern aanbiedt; het lijkt een ideaal voor ieder, die voor natuurschoon niet ongevoelig is. En Luzern is ook de plaats, die op een afgelegen plek, in massieve steen gehouwen, den Leeuw van Thorwaldsen bezit, die rustig en fier herinnert aan Zwitsersche trouw en aan Zwitserschen heldenmoed.

Luzern is als de hoofdplaats van de Vierwaldstättersee; vandaar naar Bern, dat met zijn schitterend gebouwd Bondsparlement en met zijne niet minder schitterende uitzichten vanaf de hooge bruggen, die de beide deelen der bovenstad verbinden, wel afsteekt tegen het typisch oude gedeelte, dat men in de kleurrijke en schilderachtige Gassen der middenstad ziet, en dan via Neuchâtel, zoo mooi gelegen aan het wijduitgestrekte meer, waaraan het zijn naam gaf, of via Freiburg met zijne karakteristieke ligging en zijne mooie dalgezichten, voert ons de weg rechtstreeks naar Genève, dat niet minder terecht de hoofdstad mag heeten van het Lac-Leman.

H. V. D. MANDERE.

VITZNAU AAN DEN VOET VAN DEN RIGI.

LANGS DIJKEN EN WEGEN.

DE VOGELS VAN SCHOUWEN. (Vervolg).

DE KLUIT (RECURVIROSTA AVOCETTA L.)

HOE uitheemsch de kluit er ook mag uitzien door zijn vreemden snavel en onevenredig lange pooten, is hij toch een vogel, die zeer algemeen voorkomt op de Waddeneilanden en aan de monden van onze groote rivieren. We kunnen in dit verband Schouwen er wel in 't bijzonder bij noemen. Ik wil er echter dadelijk bijvoegen, dat al sinds enkele jaren het aantal dezer vogels hier merkbaar afneemt. Een enkel staaltje als bewijs. Een jaar of wat geleden broedden in de naaste omgeving van de eendenkooi bij Ellemeet meer dan honderd paar kluiten, en nu de kooiker van genoemde kooi in 't voorjaar van 1910 last kreeg, om zoo mogelijk in heel Schouwen alle kluitennesten op te koop, kreeg hij er op het heele eiland slechts een kleine zeventig bij elkaar.

Dit wijst dus op een zeer merkbare afnemende en rechtgeaarde vogelvrienden constateeren die met spijt. Doch ze zinnen ook op middelen, om de kolonie weer op haar oude sterkte te brengen. En daarover kan ik juist iets heel sympathieks mededeelen.

Waar we al eens hoorden en lazen, hoe Engelschen met een plezierjacht, waarop een klein kanon, langs onze kusten zwalkten en dood en verderf braakten over de scharen vogels, die er aasden, daar doet het mij genoegen, daartegenover een zeer sympathieke daad van een hunner landgenooten te kunnen plaatsen. Bedoelde Engelschman — een lord — die om de 2 of 3 jaar in 't broedseizoen in Schouwen naar de vogels komt kijken, en voor wien dus ook het afnemen van het aantal kluiten niet onopgemerkt kon blijven, gaf den kooiker — bij wien hij dan vertoeft — last, alle kluitennesten, door heel Schouwen heen, op te koop, tegen 30 cent per nest van vier, of 7½ cent per ei. Daarbij nam de kooibaas dan ook op zich de opgekochte nesten na te gaan, tot de eieren waren uitgebroed en de jongen zich over het land hadden verspreid.

De man heeft het gebracht, zooals ik reeds zeide, tot een kleine 70 nesten. De Engelsche vogelvriend betuigde zijn spijt, toen hij hoorde, dat in die buurt een ondiepe plas van ± 11 bunders groot (waarin — op eilandjes — en omheen vele moerasvogels nestelden) verkocht was om herschappen te worden in weiland. Had hij het geweten, hij had het gekocht, zei hij, om het te laten zooals het was, voor de vogels en hij verzocht den kooiker, hem bericht te doen zoo gauw weer een stuk grond in die buurt gevaar liep, evenzoo geëxploiteerd te worden.

Een andere Engelschman, die daar terzelfdertijd vertoefde, was expres uit Engeland naar Schouwen gekomen, om een nest met (9) eieren van de krakeend voor zijn verzameling machtig te worden. Hij kreeg het ook werkelijk in zijn bezit en de man was den koning te rijk, ook al liep hij er een bekeuring voor op.

Over dat genre van liefde voor de vogels was onze lord natuurlijk al zeer slecht te spreken.

Ik vraag nu de aandacht voor den vogel zelf en zijn levenswijze. De hoofdkleur is wit, kruin, achterhoofd en nek zijn zwart, de vleugel heeft drie breede, zwarte strooken; de groote slagpennen zijn zwart. De lange snavel is vrij sterk opwaarts gebogen. De pooten zijn zeer lang. Op de afbeelding komt de vogel niet op zijn voordeel uit, daar de opname (moment) werd gedaan, terwijl het hard regende.

Niet heel vroeg in het voorjaar komen de kluiten uit het Zuiden terug, omstreeks de tweede helft van Maart. Ze arriveeren in onze lage weiden het laatst.

Den langen snavel vinden we door de opwaartsche buiging nog vreemder dan de lange stelten van pooten. De heer Thijssse zegt in een opstel omtrent het gebruik van dien snavel bij de voeding o.a. het volgende: „Niet alleen is de snavel omhoog gebogen, wat op zichzelf al onpraktisch genoeg lijkt, maar de punten zijn zwak en teer en sluiten niet eens behoorlijk op elkaar, zoodat het dier er onmogelijk mee grijpen of boren kan. Hij doet dan ook heel anders. Hij rekt den langen nek, totdat de kop bijna gelijk met het water of met de modder komt en slaat dan den snavel heen en weer. Daarbij blijft de snavelpunt zelf ongebruikt, alleen het middengedeelte scheert door het water heen en grijpt het goede, dat daar te krijgen is”. Daardoor is het ook te verklaren, dat we de kluit geen voedsel zullen zien zoeken op droge weiden of zandig strand. Hij moet kunnen ploeteren. Zijn geluid is een helder klinkend kluit-kluit.

Het nest wordt gewoonlijk zeer dicht bij het water gemaakt. Soms zelfs zóó dicht, dat bij de minste rijzing van het water, het nest er als een eilandje middenin ligt. Vaak is er eigenlijk van een nest hoegenaamd geen

Foto J. Vijverberg.

NEST MET EIEN VAN DE KLUIT.

sprake; de kluit is in deze nog minder veeleischend dan de overige weidevogels. Ik heb de eieren meermalen gevonden in een eenvoudig kuiltje in den grond, zonder meer.

Daartegenover heb ik ook mooie, afgeronde, van riet en vezels opgebouwde nesten gevonden, die tenminste voor dat soort vogels voor een kunstwerk konden doorgaan. Als het water hun nest dreigt te overstroomden, gaan ze ijverig aan het verhoogen. We vonden eens vlak langs den waterkant een nest van vier. Het water steeg, omsloot het „nest” geheel en toch bleven de eieren droog; het water steeg nog al door, doch de eieren stegen even veel mee; de vogels bouwden zooveel bij, dat ze het water vóór bleven. Toen de oude toestand weergekeerd was, bleek het nest meer dan een d.M. hoog te zijn.

Evenals haast alle weidevogels legt de kluit in het nest 4 eieren, die door leken wel met kievitseieren verward zouden kunnen worden. Dit maakt verdere beschrijving hier vrij overbodig. Minder geregeld dan bij den kievit liggen ze met de punten precies naar elkaar toe, een kruis vormend.

De jonge kluiten zijn zeer mooi geteekende diertjes en voor fotogr. opname zeker dankbaarder materiaal dan jonge kieviten, meeuwen, scholeksters e. m. a., bij welke, ofschoon ze toch bepaald mooi geteekend zijn, het gewone grauwe te overheerschend is. De jonge kluiten zijn grijs getint met donkerder strepen; het kleine snaveltje staat ook al eigenwijs naar boven gewipt. Toen ik dit voorjaar bij een nest kwam, waarin jonge kluiten pas uit het ei waren, vlogen de ouden mij om de beenen, zetten zich op een pas afstands voor me neer, om luid schreeuwend, met neerhangende pooten weer op te vliegen.

Dan kwam er weer een aanloopen met uitgespreide vlerken, den hals omlaag gebogen, den kop toch opgericht, plessend door het ondiepe water. Toen de camera er voor stond en ik me verborgen had, dacht ik de ouden gauw op of bij het nest te zien, doch ze bleven er verder vandaan, dan toen ik er bij stond. Ik denk, dat ze meer vrees koesterden voor een gevaar, dat ze niet bevroeden — de camera — dan voor een, dat ze wel zagen — den mensch. Een opkomende onweersbui kwam me helpen. Groote druppels begonnen te vallen, de moederliefde deed de vrees wijken... een paar groote stappen... en het beest zat, nog wel luid schreeuwend van onrust, doch het bleef zitten. Toen zat het ook voor mij, althans op de plaat.

De jongen loopen gauw uit het nest. De ouden gaan echter met ze op stap en verzorgen ze nog lang.

't Is zeer goed aan een kluit-ouderpaar te merken, of in de nabijheid zich de jongen bevinden. De oude vogels vliegen dan onrustig rond, met neerhangende pooten en veel schrikbewegingen en plotselinge zwenkingen. Onophoudelijk klinkt hun waarschuwingsgeluid. De jongen zijn niet gemakkelijk te vinden. Ze blijven roerloos zitten, drukken zich tegen een aardkluit aan, tegen den rand van een koespoor, of hurken gewoon op het zand neer, en je bent een knapman, als je ze vindt. Je trapt ze eerder dood. Dat is mij zelfs dit voorjaar nog overkomen. Ik schaam me niet het te bekennen, 't pleit immers voor den doeltreffenden invloed der mimicry.

Foto J. Vijverberg.

BROEDENDE KLUIT.

Als men de jonge kluitjes te zien wil krijgen, doet men het best, langs een sloot of vaart te loopen en langs de waterlijn van den overkant te kijken. Op het smalle sliwkantje daarlangs, overweld door den begroeyden slootkant, heeft men dan alle kans, een of meer kleine kluitjes roerloos stil te zien zitten. Begrijpen ze echter, dat onze belangstelling hen geldt en naderen we, dan loopen ze, lijf om leven.

Ik wilde tot slot even wijzen op een eigenaardige wijze van doen, die de oude kluiten soms te zien geven, ook als ze zich niet door menschenoogen bespied wanen, en waarom we als jongens, vaak hebben staan lachen. Ze liepen dan in een kringetje rond, de vleugels uitgespreid, den hals naar omlaag gebogen, den kop — toch weer opgericht — dicht langs den grond, tien keeren achtereen, om dan opeens in die houding rechtdoor te komen aanzetten, zóó snel, dat de lange pooten moeite schenen te hebben, het voorovergebogen lichaam bij te houden. Elk oogenblik verwachtten we, dat de vogel over den kop duiken zou, doch zoover liet hij de dwaze vertooning toch niet komen.

J. VIJVERBERG.

Foto P. N. Brouns.

DE EGEL, ZICH OPROLLEND TEGEN NADEREND GEVAAR.

DE EGEL.

DE meesten onzer lezers zullen wel in hun leven al eens een egel hebben gezien, zij het niet in werkelijkheid dan toch zeker in beeld. Maar de bijzonderheden uit het leven van dezen merkwaardigen kostganger op aarde zullen voor velen misschien nieuw zijn, in alle geval interessant genoeg om er even kennis mee te maken.

Het is een lieve, reeds warme Aprilavond. De maan schijnt helder op ons pad, dat langs den boschrand voert, waar hazelnotenstruiken en braambezieranken den overgang vormen tusschen de hooge boomstammen en den plantengroei van het weiland. Een enkele donkere beuk rijst uit het struikgewas omhoog, en hier en daar glimt de slanke bast van een berk in het schijnsel der maan, alsof vloeiend zilver er langs nedervliet, terwijl het tengere rijswerk van zijn kruin als lohangend haar fladdert op het avondkoeltje en zich scherp afteekent tegen den lichtenden sterrenhemel. Uit het woud schallen de smeltende tonen van den koninklijken zanger, die al de registers van zijn liefdesorgel heeft opengezet, om het lied der lente te doen klinken door de geheimzinnige looverzalen van ruischend groen. Met een stem als een klok roept de grijze steenuil van uit zijn schuilplaats onder de rotsblokken en uit de verre sloot in het akkerland klinkt ons het duizendstemmig voorjaarsconcert der kikvorschen tegen. Nachtvinders omzweven op donkere vleugeltjes geruischloos de geurige bloesems van den sleedoorn en de goudgele puntige bloempjes der kornoelje.

Stil!... Uit het dorre loover, dat langs den boschrand ligt uitgespreid nog van den vorigen herfst, treft een eigenaardig en vreemd geritsel ons oor. Onbeweeglijk blijven wij toekijken en weldra sluipt van onder de braamstruiken een kleine, zwarte gestalte te voorschijn. Voorzichtig spiedend steekt zich een kopje in de hoogte, en daar alles doodstil is en geen verdacht geluid zich doet hooren, trippelt ze behoedzaam met waggelenden gang op ons toe, en wij krijgen de gelegenheid den nachtelijken wandelaar nauwkeuriger op te nemen.

Het is een kleine, kogelronde vriend, geheel met donkere stekels bepantserd, en alleen een kegelvormig kopje met een snuitje van een miniatuur-varkentje, vier korte pootjes en een onnoozel staartje, komen uit het harnas te voorschijn. Onvoorzichtig genoeg maken wij een kleine beweging, en oogenblikkelijk zijn kop, pootjes en staartje verdwenen en voor ons ligt een bal bezet met verward door elkander gewrongen stekels.

Dat is de vriend onzer tuinen, onze kleine stekelheld, de egel, dien wij hier op onze nachtelijke wandeling ontmoeten. De lentewarmte heeft hem uit zijn winterslaap gewekt, waarin hij het strenge jaargetijde doorbracht. Toen de herfst kwam met zijn ruwe en kille nachten, en de stormen het bruine loof verstrooiden, begon hij zijn winterbedje te spreiden. Met zijn stekelkleed rolde hij zich door de droge bladeren en pikte een flinke lading om zijn lichaam vast. Daarna sjuowde hij naar een veilige schuilplaats in een steenrotskloof of onder de ondoordringbare braambezieranken en bereidde zich daar een leger onder een hoop bladeren, mos en gras, waar hij rustig en ongedeed storm en sneeuwjachten over zich heen kon laten gaan.

Tegen het einde van Maart wordt hij wakker. Zijn straks zo welgedaan vetbuikje is gedurende den langen wintertijd geweldig verschrompeld, en vol honger trekt hij op voedsel uit. Zoodra de schemering begint te vallen, ja, vaak reeds op klaarlichten dag begeeft hij zich ter jacht en men zou het den op het oog zoo onbeholpen baas niet aanzien, dat hij in staat is menigen flinken

buit te bemachtigen. Want, ondanks zijn sukkelgangetje, spreidt hij op jacht een behendigheid ten toon, die ons met verbazing vervult. Niet alleen weet hij met een zeldzaam vernuft krekels en kikvorschen, mei- en loopkevers te verrassen en te verslinden, maar ook verstaat hij meesterlijk de kunst om het vlugge muisje te verschalken. Als hij op zijn pad een muizegat ontmoet, stelt hij een nauwkeurig onderzoek in, om zich te vergewissen of de kleine knager inderdaad thuis is. Nu hier, dan daar wroet hij met zijn neusje in den grond en snuffelt en ruikt te allen kant. Heeft hij het juist verblijf der muis ontdekt, dan graaft hij met verbazingwekkende snelheid het hol op, en weldra verkondigt een smartelijk gepiep, dat hij zijn slachtoffer reeds doodt.

Daar de egel dus onder de kleinere, voor den landbouw schadelijke dieren groote verwoestingen aanricht, is hij den landman in hooge mate nuttig.

Men weet echter van den anderen kant, dat men op zijn hoede moet zijn en waken, dat vriend egel vooral niet in gezelschap komt van kuikens, want ook daarop is hij danig gesteld. De meest frappante en overtuigende staaltjes worden ons daarover verteld door menschen, die van ondervinding weten te spreken en menige veelbelovende jonge kip of haan bij de bezoeken van den stekelheld aan zijn smulzucht hebben moeten ten offer brengen.

Allermerkwaardigst is het, hoe de egel bestand is tegen vergift. Men beweert, dat hij een behoorlijke dosis opium, arsenicum en andere vergiften kan verorberen, zonder er het geringste nadeel van te ondervinden.

Over zijn gevechten met den vergiftigen kruisotter verhaalt Lenz o. a. het volgende:

„Ik bracht een grooten kruisotter in de kist, waarin ik een egel had zitten met zes jongen, terwijl de egel bezig was de kleintjes rustig te zoogen. Ik had mij overtuigd, dat de otter geen gebrek had aan vergift, want twee dagen te voren had hij nog een muis zeer snel door zijn beet gedood. De egel rook den otter onmiddellijk — hij gaat nooit op het gezicht, maar op den reuk af — stond op, wandelde om den otter heen en berook hem van kop tot staart, vooral nauwkeurig den snuit besnuffelend. De otter begon te sissen en beet den bezoeker herhaaldelijk in snuit en lippen. Blijkbaar tevreden met deze ontvangst en als spottend met dien otter, die daar lag uitgestrekt, lekte hij, zonder te wijken, behaaglijk zijn wonden en kreeg daarbij een leelijken beet in zijn tong. Zonder zich uit het veld te laten slaan, ging hij voort, het woedende en telkens weer bijtende beest te besnuffelen, raakte het ook herhaaldelijk met de tong aan, zonder nochtans zijn tanden er in te zetten. Eindelijk greep hij den otter onverwachts bij den kop, verpletterde dien, ondanks zijn tegenweer, met gifttanden en al tusschen zijn kaken en verslond hem tot halverwege zijn lichaam. Daar hield hij bij op en ging weer bij zijn jongen liggen, die hij verder zoogde. Des avonds verslond hij de rest met nog een jongen kruisotter er bij. Den volgenden dag peuzelde hij weer drie kruisotters op en maakte het met zijn jongen opperbest.

Ook was aan zijn wonden gezwel noch wat ook te bespeuren.

Sinds heeft de egel vaak gekampt met hetzelfde gevolg, en telkens verpletterde hij den kop het eerst, terwijl hij bij vergiftige slangen daar heelemaal zelfs geen acht op sloeg. Wat hij van zijn maal overhield, voerde hij bij voorkeur naar zijn nest en nuttigde het te gelegener tijd”.

De egel laat zich zeer gemakkelijk temmen; men hoeft hem slechts een geschikt verblijf te geven en met eenige oplettendheid te behandelen, om hem reeds den eersten dag zijn schuwheid voor den mensch te doen verliezen.

Op veel plaatsen bezigt men hem ter vervanging van de kat voor de muizenvangst. De getemde egel verschaft zijn meester pret door zijn drollige verschijning en zijn opgeruimden zin. Hij gewent aan het meest verscheiden voedsel. Bijzonder veel houdt hij van melk en versmaadt ook geestrijke dranken niet. Vaak gebeurt het zelfs, als hij de kans krijgt, dat hij zich een flink stuk in den kraag drinkt.

Dr Ball vertelt van zijn observaties bij gevangen egels, die hij sterken wijn met zoeten brandewijn voorzette. Na den eersten roes waren de pasgevangenen onmiddellijk tam en op hun gemak en beschouwden den meester als frère et compagnon.

Minder prettig is het gezelschap van den egel in huis om zijn rondscharren des nachts. Het exemplaar, waarvan ik den lezer bij dit artikel een tweetal afbeeldingen aanbied, heb ik een paar dagen en nachten gastvrijheid gegeven in een vertrek, dat voor hem werd ingeruimd in een uithoek onzer woning. Overdag was sinjeur steeds rustig en lag in een hoekje te dutten, met zijn snuit, die eventjes van onder zijn pantser te voorschijn kwam, afgewend van het daglicht. Maar zoodra was de avond gevallen, of hij begon zijn excursies, daarbij een leven makend alsof er luidruchtige inbrekers aan den gang waren. Dan richtte hij een ware moordpartij aan onder de levende kikvorschen, die zijn gezelschap en zijn voedsel vormden. Met een wreedaardigen wellust toog hij er op los en moordde links en rechts om zich heen totdat er niet één meer overbleef. Het eerste boutje verorberde hij op zijn gemak. Voordat hij toehapte besnuffelde hij zijn prooi, die absoluut geen vermoeden scheen te hebben van het tragisch lot, dat haar te wachten stond, en zich zelfs tegen hem aandrong, als ware de egel een beschermend vriend. Maar zoodra hij tot de zekerheid was gekomen, met wien hij te doen had — en dat duurde slechts zeer kort — greep hij den kikvorsch aan en begon te schransen. Met een korten, kordaten ruk van zijn spitsen snuit, verdween een stuk van zijn prooi tusschen zijn tanden, en weldra lekte hij zich, als een echte smuller, met zijn malsche, frischroode tong den donkerbehaarden bek. En dan scheen er aan zijn vraatzucht en moordlust geen einde te komen. Eer de morgen kriekte was heel de collectie kikvorschen gedood en voor het grootste deel ook verslonden. En wanneer daarbuiten, in de heerlijke weelde der lentenatuur, duizenden en miljoenen wezens blijmoedig hun bedrijvige dagtaak hervatten bij den opbloei van de rozen des dageraads aan de kimmén en het getintel van het goddelijke licht in het Oosten, dan dook onze egel in zijn eenzaam hoekje weer weg onder zijn pantser, om heel den dag Gods lieve zon te laten schijnen over anderen.

Men heeft wel eens beweerd, dat de egel een vuil en onrein dier zou zijn. Wie hem echter kent en uit ervaring spreekt, zal u verzekeren, dat dit een kwade noot is, die absoluut ten onrechte op zijn zondenregister is opgeteekend.

Wel mag de boer, die hem op zijn graanzolder of in zijn korenbergen heeft als verdelger van ratten en muizen, zooals ik reeds zeide een waakzaam oog houden op zijn eieren en zijn kuikens, en zorgen, dat deze 's nachts veilig zijn beschut door gaas, maar nergens zal hij ook maar het geringste spoor vinden als bewijs voor bovengemelde aantijging. In dit opzicht is de egel op graanzolders, in pakhuizen en magazijnen, die last hebben van muizen, verre te verkiezen boven de kat, die de lessen van welvoeglijkheid, haar op allerlei kunstmatige manieren door den mensch ingeprent, maar al te vaak om een haverklap uit het oog verliest. De egel heeft deze lessen niet noodig, daarvoor heeft hij hem de natuur gezorgd. Wil hij echter goed

zijn, dan moet hij zijn eigen gang gaan, en de mensch moet hem niet voederen, waar hij hem houdt tegen ongewenscht gedierde, noch temmen. Want geschiedt dit, dan wordt de egel een onnut en zelfs gevaarlijk roofdier, dat geen ratten of muizen meer vangt, overdag gaat rondloopen en 's nachts slapen, dwars tegen zijn oorspronkelijke natuur in.

Voor de vrijheid is de egel geboren en in vrijheid moet hij leven.

In de vrijheid schenkt het wijfje in het voorjaar, zeven weken na haar huwelijk, aan zes tot acht blinde jongen het leven in een speciaal daartoe ingerichte kraamkamer in dicht struikgewas, in een steenhoop, in hoeken of graanvelden. De jonge egeltjes komen reeds getooid met een stekelkleedje ter wereld. De stekeltjes zijn echter nog heel klein en staan op een zachte, weeke huid. Drukt men er op, dan steken ze niet, doch dringen terug in de weeke huid van den rug. Pas als men ze van ter zijde of met een tangetje vastpakt, voelt men dat ze toch heel hard zijn.

Tegen den herfst zijn de jongen zoover, dat ze zich zelf door het leven kunnen slaan. Ieder gaat zijn eigen weg, want onze stekelheld houdt er geen gezelligheid op na. Daarom treft men hem ook altijd alleen of hoogstens een enkele maal in gezelschap van zijn wederhelft.

Vijanden heeft hij bij de vleet. Alle honden dragen hem een doodelijken haat toe en slaan een woedend geblaf aan, zoodra ze er een van het gild ontdekken ergens. Maar het kan hem niet schelen; hij rolt zich tot een bal en laat zijn vijand blaffen, die hoogstens een bloedneus bij hem kan oploopen.

Maar Reintje de Vos, onze onverbeterlijke schelm, weet er wel raad op. Hij rolt namelijk den bal in het water, waar de egel zich ontplooit, om door zwemmen zijn bedreigd leven te redden. Maar juist dit oogenblik heeft de vos afgewacht. Hij grijpt hem bij den neus en maakt hem van kant, waarna het voor Reintje maar een klein kunstje meer is om het pantser leeg te snoepen.

Een nog gevaarlijker vijand schijnt de egel te hebben in den uil. Men heeft meermalen behalve den mest en de veeren van den uil, bij zijn verblijfplaatsen ook egelhuiden gevonden. En niet alleen dit, maar zelfs in de bekende propjes, die de uilen uitspuwen, kwamen stekels van den egel voor.

Aan het verhaal van een jacht op egels ontleenen wij de volgende bijzonderheden. Een troep Zigeuners had zijn tenten opgeslagen in de nabijheid van een bosch, en mannen, vrouwen en kinderen togen waarzeggend, bedelend en stelend, al naar gelang het in hun kraam te pas kwam, dorpen en boerenhofsteden af. In den laten namiddag echter namen eenige mannen der bende een grooten, bruingevlechten hond mee, en begonnen het bosch af te jagen, dat dicht begroeid was met sleetdoorns en ander kreupelgewas.

Plotseling gaf een der mannen den hond een teeken. Deze rende in de aangewezen richting, zocht een poos, en keerde na enkele oogenblikken terug met een opgerolden egel tusschen zijn tanden. Hij legde den bal voor zijn meester neer, die door middel van tabaksrook den gevangene zich weldra deed ontrollen. Een slag op zijn snuit hielp hem naar de andere wereld en het cadaver werd in een leeren zak geborgen. Spoedig bracht de hond een tweeden, een derden egel, en in tijd van een paar uur waren er niet minder dan dertien opgedreven en gedood.

Des avonds was in het Zigeunerkamp groot feestmaal. De egels werden met een flinken klont natte leem ompleisterd en in het vuur gelegd. Met zorg werden ze nu en dan gekeerd en gedraaid. Toen de leemkorst hard en droog geworden was, werd

ze uit het vuur genomen en langzaam een weinig afgekoeld. Vervolgens braken de Zigeuners het omhulsel open, en verwijderden daarmee stekels en huid, die in de leem waren vastgebakken, zoodat ze het gebraden vleesch alleen overhielden, dat hun uitstekend scheen te smaken.

Men moet echter niet meenen, dat van deze manier van wild braden de Zigeuners het monopolie hebben. Wie op onze echte natuurdorpijes b.v. in Zuid-Limburg geen onbekende is, is er evengoed mee op de hoogte. Daar passen de jongens deze zelfde methode toe op vogels, die ze vangen. De ingewanden worden er alleen uitgehaald, en verder wordt de vogel met veeren en al in een klont natte leem gewikkeld en in het vuur gebraden op dezelfde wijze als de Zigeuners handelden met de egels. De veeren vallen met de droge leem netjes van het vleesch weg en men houdt de gebraden vink over.

Ik heb zelf in mijn jonge jeugd — als men jong is, denkt men niet verder — wel eens vinken op deze wijze mee geprepareerd, en ze smaakten uitstekend.

Voor egels echter zou ik hartelijk hebben bedankt en . . . de lezer wellicht met mij.

Foto P. N. Brouns.

DE EGEL, OVER DAG OP ROUTE.